

Col·leccionisme tèxtil, llums i ombres

per EULÀLIA MORRAL

Fotografies: ©CDMT, QUICO ORTEGA

Col·leccionar és una activitat molt arrelada en l'ésser humà. Aplegar coses, classificar-les i contemplar-les ha estat i és, per a molts, una passió que dona sentit a la seva vida.

Col·leccionar comporta una actitud de recerca constant, ja sigui per trobar nous objectes o per conèixer i/o completar els que ja es tenen; els estímuls del col·leccionista són la curiositat per descobrir i el desig de posseir un tipus determinat de béns.

Evidentment, no tots els col·leccionistes han tingut o tenen les mateixes sensibilitats; uns han estat generalistes i han adquirit béns molt diversos entre sí, i d'altres s'han especialitzat fins al punt que els seus coneixements són una referència per als professionals del patrimoni. Uns s'han motivat per aplegar la màxima quantitat possible de béns —dins o no d'unes mateixes tipologies— i d'altres per valorar-ne l'origen, la tècnica o el context històric. Uns han actuat amb mentalitat de “salvar” uns objectes de la desaparició, i d'altres simplement per la satisfacció de posseir-los. Uns han protagonitzat la recerca en primera persona, altres han confiat en antiquaris proveïdors.

En qualsevol cas, molts museus europeus s'han nodrit o han nascut gràcies a col·leccions privades. De vegades per iniciativa dels propis col·leccionistes —com va ser el cas del Museu Tèxtil de Terrassa, avui CDMT. En altres ocasions —segurament la majoria— perquè aquests col·leccionistes han acabat venent o donant els seus objectes a les administracions públiques.

D'aquest fet se'n deriven algunes situacions comuns en els centres que gestionem patrimoni cultural:

- la semblança o repetició d'objectes conservats en diferents museus
- la presència d'objectes culturalment llunyans, ja sigui en termes cronològics o geogràfics
- la manca d'informació sobre la procedència d'aquestes peces i la seva trajectòria fins arribar a la persona que els ha portat al museu

Centrant-nos en el patrimoni tèxtil, entre finals del s. XIX i començaments del XX hi ha una gran activitat col·leccionista lligada al desmantellament d'esglésies i propietats rurals i també, molt especialment, a les grans exposicions Universals que desperten l'interès per altres èpoques i cultures. El món medieval europeu, l'Orient llunyà i Egipte són els temes preferits, i al seu entorn es genera una gran activitat de compravenda relacionada també amb el naixement dels grans museus especialitzats. Les col·leccions es fan, es dispersen per parts i es tornen a reunir en altres mans, al mateix país o en altres, venudes pels mateixos titulars o per intermediaris.

Durant aquests trajectes de mà en mà, qualsevol informació que el col·leccionista primigeni hagués tingut sobre les peces es va perdre irremeiablement. I l'afany comercial acaba per malmetre una bona pila d'obres mestres del patrimoni que són víctimes de la tisora i fragmentades fins a l'infinit. El Tern de Sant Valeri, avui dispers entre 14 museus, n'és un exemple prou penós. En aquesta primera època els interessos privats i públics costen de destriar; particulars i museus formen part per un igual del moviment de compravenda i rivalitats que es genera a escala occidental, en una mena de carrera per aconseguir trofeus simbòlics d'èpoques i civilitzacions el més remotes possible.

Sant Valeri i Roda, una història de pugna i dispersió

Sant Valeri està documentat com a bisbe de Saragossa entre finals del s. III i començament del IV. Les persecucions de Dioclecià van motivar que fos dut a València, i sembla que després va marxar exiliat (a Anet, Loire, o a Enate, Aragó?). Es desconeix on va ser enterrat, però l'any 1050 la Catedral de Roda d'Isàvena rebia unes despulles atribuïdes al sant. Ho fossin o no, la seva integritat no va durar gaire ja que un segle més tard, recent conquerida Saragossa per Alfons I i Gaston de Bearn, un braç i el crani van ser lliurats a la catedral d'aquesta ciutat, necessitada d'unes relíquies emblemàtiques per subratllar la seva preeminència.

Detall d'un vellut de seda llavorat de gran qualitat, d'origen probablement persa o turc i datat al segle XV. Va ingressar amb la col·lecció fundacional del museu, adquirida per Biosca a Ignasi d'Abadal (CDMT núm.reg.2762).

La resta del difunt es va conservar a Roda d'Isàvena; una part en una arqueta de plata i esmalts del s. XII —que va ser robada als anys 80 del s. XX i parcialment recuperada després— i l'avantbraç dret en un [reliquiari de plata del s. XVI](#) que encara es conserva.

El naixement del bisbat de la Ribagorça al segle IX està lligat a les Seus de Narbona i d'Urgell. Des de la seva instal·lació a Roda —la consagració de la primera catedral data del 956— fins al trasllat de la seu episcopal a Lleida a l'any 1149, la successió de prelats que hi passen és el reflex d'una lluita aferrissada pel poder territorial, el model de ritus litúrgic a seguir, l'organització interna del capítol, la relació amb el poder civil i fins i tot una razzia d'Abd al-Malik al 1006 que va obligar el bisbe titular a establir-se provisionalment a Llesp; la destrucció de la seu primigènia va motivar l'edificació d'una nova catedral, consagrada al 1030.

Roda va perdre definitivament el seu protagonisme amb la reconquesta de Lleida, tot i que hi va mantenir la co-titularitat catedralícia i un capítol propi de canonges reconegut pel Papa Innocenci IV (1247). Però la història posterior no va estar exempta de nous problemes; al segle XVI Roda patia en primera fila els

Peça quadrada de llana i cotó de procedència índia, del s. XIX, estampada amb motlles de fusta. Formava part de la col·lecció Viñas, comprada per la Diputació als anys 50 del s. XX. (CDMT núm.reg.6310).

Durant les seves gires arreu del món, la ballarina Tórtola València adquiria robes “exòtiques” que sovint reutilitzava en els seus espectacles. Als anys 70 la seva hereva va vendre a la Diputació de Barcelona els retalls que encara conservava, entre ells aquest jacquard de seda del segle XIX on figuren l'àliga i el nopal, símbols de la independència mexicana (CDMT núm.reg.9167).

enfrentaments entre senyors i vassalls propis del final de l'Edat Mitjana i que a Aragó es van complicar en un litigi constant entre els privilegis forals i el poder dels Àustria (les conegudes “Alteracions”, que culminaven el 1592 amb les Corts de Tarazona i la imposició del poder reial). La catedral va ser saquejada, i ho va ser de nou al segle següent en el marc de la Guerra de Successió de Catalunya.

La ubicació geogràfica ha marcat, doncs, profundament la història de Roda, en la seva doble relació amb Aragó i amb Catalunya i la disputa —encara ben viva— entre els bisbats de Barbastro i Lleida.

En aquest context cal situar l'anomenat “Tern de Sant Valeri”, un conjunt d'indumentària litúrgica (capa, casulla i dues dalmàtiques) confeccionat amb teixits andalusins i datat al segle XIII. Està documentat per primer cop al 1275, en ocasió del Concili Provincial de Tarragona, i després va ser portat a la catedral de Lleida on, a l'any 1499, es va fer reparar i es va modificar la forma de la casulla per adaptar-la a la moda del moment. Sembla que aquesta peça es va portar a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 i a la de Saragossa de 1908, i al 1922 el Bisbat de Lleida va vendre el conjunt al col·leccionista Lluís Plandiura, a través del qual [va acabar integrant-se als Museus Municipals de Barcelona](#).

En aquest recorregut les peces van sofrir reiteradament la voracitat del mercat col·leccionista, fins al punt que avui, a banda de les parts més senceres, que es conserven al Museu del Disseny de Barcelona, n'hi ha fragments al CDMT i

d'altres escampats per una desena de centres a Europa i els Estats Units. L'any 1992 la Fundació Abegg (Riggisberg, Suïssa) va aconseguir reunir en una exposició tots els fragments dispersos i fer una reconstrucció hipotètica de la seva ubicació dins del conjunt.

A Terrassa hi van venir a parar diversos fragments a través de diverses fonts:

- un fragment de la casulla (“teixit dels lleons”) formava part de la col·lecció Biosca, origen del museu (núm.reg. 2979 a)
- dos fragments de la casulla (“teixit de les flors” i “teixit dels lleons”) (núm. reg. 3936 i 3937) i un de la capa (“teixit de les estrelles”) (núm.reg. 3938) van ingressar amb la col·lecció adquirida a Ricard Viñas per la Diputació de Barcelona entre 1951 i 1957; en realitat el pretès “fragment” de la capa és un muntatge fet amb diversos trossets enganxats
- i dos més (un de la casulla, “teixit dels lleons”, núm.reg. 2979 b) i un de la capa (“teixit de les estrelles”, núm.reg. 2374) van ser comprats l'any 1962 a l'antiquari Josep Bardolet pel que llavors era el “Museu Biosca”. El document de compravenda esmenta “un pequeño fragmento de la capa y otro del capillo del terno de San Valero, que hasta la fecha han sido de su propiedad particular”, i s'en van pagar 25.000 ptes. de l'època, que avui equivaldrien a 5.000 €.

Tenint en compte que Biosca va comprar la seva col·lecció de teixits a Ignasi d'Abadal, i que aquest havia adquirit una part de la col·lecció de Lluís Plandiura, seria lògic creure que el “retall” que figura en els seus fons procedia del propi Plandiura. Pel que fa a Viñas, comprava majoritàriament a antiquaris i no sabem qui va ser el que li va oferir els fragments del Tern. Ignorem si entre els

Els diversos fragments de la casulla que van arribar per separat al CDMT, ara reunits en un únic suport. (CDMT núm.reg. 2979 a, 2979 b, 3936 i 3937). El número 2979 de la col·lecció Biosca era un fragment “fals”, fet a base d'ajuntar trossets petits que ara s'han reubicat d'acord amb les proporcions del patró decoratiu al costat dels altres trossets procedents de la col·lecció Viñas. El fragment assenyalat és el que va ser comprat a Josep Bardolet.

seus proveïdors s'hi trobava el mateix Josep Bardolet Soler que segons Albert Velasco, investigador i conservador del Museu de Lleida Diocesà i Comarcal va tenir un paper molt actiu en la dispersió de nombroses obres d'art del Pirineu de Lleida. Probablement no sabrem mai si els fragments que el Museu Biosca li va comprar el 1962 provenien directament de la Catedral de Lleida i havien estat retallats abans de vendre el conjunt a Plandiura, o bé van ser extrets de les peces quan ja eren a Barcelona.

Malauradament el cas del Tern de Sant Valeri no és únic; la indumentària mortuòria de Sant Bernat Calbó va sofrir una destrucció similar, i en trobaríem molts més exemples sovint lligats a personatges històrics i que ens endinsarien en un terreny nebulós on es confonen l'afany col·leccionista, el fetitxisme i els pocs escrúpols.

* * *

▲ Fragment de la capa adquirit a Bardolet (CDMT núm.reg.2374).

► Fragments minúsculs retallats de la vora inferior de la capa pluvial. Col·lecció Viñas. (CDMT núm.reg.3938).

Avui el concepte de museu ha canviat radicalment; si el model tradicional pretenia aconseguir un patrimoni “enciclopèdic”, el museu contemporani vol centrar-se en allò que és representatiu de la pròpia comunitat on s’ubica, i, sobretot, valora els objectes en funció del grau de coneixement que li aporten sobre aquesta comunitat.

Aquesta reorientació conviu amb dificultat amb les col·leccions antigues, mancades de referències i que requereixen un gran esforç de recerca per poder-les contextualitzar. El museu d’avui és un lloc de trobada i de reflexió, i no pot ser aliè al debat que es planteja sobre la legitimitat de conservar objectes que per molt que es vagin adquirir legalment sabem que procedeixen de conjunts que en èpoques passades van ser trossejats. ●

BIBLIOGRAFIA I WEBS CONSULTATS

- TORRELLA NIUBÓ, F.: *El col·leccionisme tèxtil a Catalunya*, discurs d’ingrés a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de St. Jordi (Barcelona, 1988)
- Carbonell Basté, S.: “Los inicios del coleccionismo textil en Cataluña”, Revista *Datatèxtil* núm 21, Terrassa, 2009
- VELASCO, A.: *Devocions pintades. Retaules de les Valls d’Àneu*, Pagès Editors S.L. 2011
- AADD: *Collecting Textiles. Patrons, collections, museums*. Fondazione Antonio Ratti / Umberto Allemandi & C., Turín, 2013. (v. Morral, E.: “From Collection to Heritage. Some reflections on the CDMT”)
- FOLCH I TORRES, J.: “El famoso terno de San Valero, de la catedral de Lérida”. *La Vanguardia*, 5 de març de 1936.
- FLURY-LEMBERG, M- Illek, G.: *Spuren Kostbarer Gewebe*. Abegg Stiftung, 1995.
- BORREGO, Pilar et alii: “Aplicación de métodos analíticos y técnicos en el estudio previo a la restauración de tejidos: casulla de San Valero”, A Actas del I Congreso del GEIIC Conservación del patrimonio: evolución y nuevas perspectivas, Valencia, 2002.
- [http://www.encyclopedia-aragonesa.com/voz.asp?voz_id=10928 \(10/06/13\)](http://www.encyclopedia-aragonesa.com/voz.asp?voz_id=10928%20(10/06/13))